

Türkiye'nin Uzlaştırıcı Liderlik Kimliği ve 5. Dünya Su Forumu İSTANBUL 2009

Su insan hayatı, tarım, endüstri, ve enerji gibi sayısız unsurun mevcudiyetine ve gelişimine esas teşkil ederek tarihler boyunca yaşamın her boyutunu belirleyen en önemli doğal kaynaklardan biri olmuştur. Öyle ki varlığı bolluk ve bereketin, yokluğu veya yetersizliği ise insanlar, toplumlar ve medeniyetler için felaketin habercisi olarak algılanmıştır.

Suyun önemi ve yaşamla arasındaki kritik bağı hakkında belki de en açık ve yeterli ifadeleri dünyanın üç semavi dinine ait kutsal kitaplarda bulmak mümkündür. Kuran “biz yasayan her şeyi sudan yarattık” diyerek suyu yaşamın ortaya çıkışının yegane temeli olarak tanımlamış; İncil, gerçek ve mecazi anlamlarına sık sık atıfta bulunarak suyun Tanrı'nın bir “hilkati” ve “hayrı” olduğu ve “susuzluğun kuraklık ve perişanlığı” beraberinde getirdiğine işaret etmiş; Tevrat ise “su yaşamın kaynağı olduğu gibi Tevrat da yaşamın kaynağıdır” ve “su Cennet'ten geldiği gibi Tevrat da Cennet'ten gelir” gibi ifadelerle suyu kendine eşdeğer tutmuştur.

Yerkürenin neredeyse dörtte üçünü kaplayacak derecede bol olmasına rağmen, suyun devletler arasındaki anlaşmazlıklar, çatışmalar ve hatta olası savaşların kaynağı veya belirleyici unsuru olarak değerlendirilmeye başlanması ise özellikle 1980'lerin ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan bir olgudur. Bu olgu varlığını büyük ölçüde ‘gelecek savaşların su üzerine çıkacağını’ iddia eden sayısız makale ve bilimsel çalışmalara ve zaman içerisinde Butros Gali ve Kofi Annan gibi dönemlerinin BM başkanları, Ürdün Kralı Hüseyin, ve Suriye Başbakanı Esad gibi bir çok devlet ve uluslararası örgüt liderinin açıklamalarına borçludur.

Su, çatışma ve savaş arasında bir neden-sonuç ilişkisi kurarak devletlerarası ilişkiler ve uluslararası güvenliğin geleceğini ‘karamsar’ görme algısının temel nedeni, devletlerin ‘yaşam ve ekonomik gelişmenin sürekliliği için kritik değerde olan ve gittikçe azalan su kaynaklarını korumak üzere diğer devletlerle çatışabileceği’ öngörüsüdür. Bu tavrın özellikle coğrafi olarak birden fazla devletin egemenlik sınırları içerisinde yer alan ‘sınıraşan su kaynakları’na erişimin bilinçli veya bilinçsiz olarak başka aktörlerce engellenmesi durumlarında daha da gerçekçilik kazanacağı iddiası oldukça yaygındır. Ayrıca adı geçen su kaynaklarının bir çoğunun aralarında çatışma ve savaş tecrübesi dışında bir ilişki boyutu

yakalayamamış devletler tarafından paylaşılıyor olması karamsar algılamayı güçlendirmektedir.

Mevcut kaynakların son yıllarda artan nüfus, israfçı tüketim, kirlenme ve dengesiz dağılım nedeniyle artık planlanan bütün ihtiyaçları karşılamada yetersiz hale geldiği doğrudur. Ayrıca devletlerin su kaynaklarının kullanımı için geliştirdikleri projelerin birbirinden kopuk ve hatta birbirine rağmen ortaya çıkışının rekabetçi bir ortam meydana getirdiği de yadsınamaz bir gerçektir.

Fakat, sayıları giderek artan ve 'iyimser'ler olarak nitelenebilecek bazı bilim adamlarına göre bu derecede karamsar olmak yersizdir. Çünkü mevcut su kaynakları israf edilmediğinde herkese yeterli olabileceği gibi, insanlığın yaratıcı özellikleri su kıtlığının önüne geçebilecek ve devletler kendi aralarındaki su temelli sorunları çözmek üzere savaşmak yerine işbirliğini tercih edebilecektir.

Devletlerin çatışmak yerine işbirliği yapmayı tercih ederek kaynakların ortak gelişimine karar vermelerinin daha akılcı, etkin ve herkesin yararına bir çözüm yolu olacağı doğrudur. Fakat devletlerin sınıraşan su kaynaklarına yaklaşımlarının daha bencil, duygusal ve bireysel çıkarlar temellerinde şekillendiği durumlarda, işbirliğinin sadece 'bu sizin için daha hayırlı ve faydalıdır' telkinleriyle ortaya çıkacağını beklemek naif bir tavır olacaktır. Çünkü işbirliği yapmanın ne gibi faydalar getireceğini ortaya koymak tek başına ve otomatik olarak devlet davranışlarını değiştirmeye yetmeyecektir. Bunun için aktör algılamalarını 'karşımdakinin kazancı benim kaybımdır'dan 'hep birlikte kazanabiliriz'e dönüştürecek yaklaşımlara, ve sınıraşan su kaynaklarının kullanımında devletlerarası işbirliğini teşvik edecek ekonomik, sosyal, ve politik unsurlara ihtiyaç vardır.

Bu noktadan, son dönemlerde geliştirilen uluslararası kurallar, düzenlemeler ve kurumların sınıraşan su kaynaklarının işbirliği çerçevesinde paylaşımı veya kullanımı olgularını yaygınlaştıracığı ümit edilmekteydi. Özellikle de Birleşmiş Milletler "Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Kullanılmasına İlişkin Hukuk Sözleşmesi"nin hak ve adalet gibi etik değerlere vurgu yaparak bir açılım getireceği beklenmekteydi. Öngörülerin aksine, sözleşme 'hakça kullanım' ve 'baskalarına zarar vermeme' gibi yeterince açıklanamayan ve bazen birbiriyle çelişen ilkeleri bir araya getirerek bir çok sorunun çözümüne öncülük edemediği gibi mevcut kafa karışıklığını daha da arttırıcı bir etken hale gelmiştir.

Dolayısıyla, belirli bir sınıraşan kaynak üzerinde kimlerin-ne kadar egemenlik hakkı olduğu, aynı havzayı paylaşan devletlerin kaynağı hangi oran ve şekilde kullanmaları gerektiği, ve kaynak üzerindeki haklar ve sorumlulukların ne tür hukuki prensipler çerçevesinde düzenlenebilecekleri gibi hayati sorular varlıklarını devam ettiregelmişlerdir. Bu sorulara yanıt verebilme ve birbiriyle çelişen iddialar arasında uzlaşma sağlayarak işbirliğini tesis edebilme gereksinimleri ise, şimdiye dek genelde gözardı edilmiş ve 'liderlik' başlığı altında değerlendirilebilecek yeni bir olgunun gerekliliğine işaret etmiştir.

'Liderlik' rolünü üstlenebilecek gerek kişiler, gerekse devletlerin işbirliğinin çatışmaya tercih edilebilmesi noktasında etkin katkı sağlayabilecekleri bir çok nokta vardır. Bunların başında herkes tarafından kabul gören, karşılıklı fikirler, düşünceler, ve algılamaların paylaşılabilirdiği bir platformun oluşumuna öncülük etmek gelebilir. Bu noktada, başarılı, dürüst ve samimi bir arabulucu veya uzlaştırıcı olarak kendini kanıtlamış birey veya ülkelerin daha başarılı olabilecekleri düşünülebilir.

Mahir bir lider ayrıca belirli bir sınıraşan su kaynağı çevresinde yer alan komşu ülkelerin birbirlerini ve birbirlerinin davranışlarını doğrudan bir tehdit unsuru olarak algılamalarının önüne bir sınır koyabilir. Bunun için sınıraşan su kaynaklarını sürekli olarak ulusal güvenlik ve çatışmayla ilintili düşünmeye zorlayan bilimsel eser ve uluslararası yorumların aslında devletlerin tehdit algılama hassaslığını artırdığını ortaya koyması yeterli olacaktır.

Becerikli bir lider üçüncü olarak, taraflarca daha önce belki de hiç irdelenmemiş olan ve sınıraşan su havzası üzerinde yalnızca işbirliği yaparak elde edilebilecek bireysel veya ortak çıkarları tespit ederek, devletlerin karşılıklı ödün verebilecekleri veya pazarlık konusu yapabilecekleri potansiyel konu başlıkları belirleyebilir. Bu rolü üstlenmek işbirliği çerçevesinde ortaya çıkabilecek faydaları hakça dağıtacağı konusunda kendisine mutlak güvenilen bir lider için daha kolay olacaktır.

Son olarak, tecrübeli bir lider sınıraşan sular konusundaki anlaşmazlıkların bir çoğunun aslında basit bir arz/talep dengesizliği etrafında şekillenmediği, aksine farklı kimlik, kültür ve iç siyaset kaygılarıyla yoğrulduğu gerçeğini idrak etmiş olarak bu unsurlar arasında bir köprü olması gerektiğinin farkında olacaktır. Sınır aşan suları ortak kullanma durumundaki kişiler, toplumlar ve devletler arasındaki farklılıklar azaltılabildiğinde ve birleştirici olunabildiğinde

işe işbirliğine giden yolda daha elverişli bir müzakere ortamının ortaya çıkacağı rahatlıkla öngörülebilir.

Liderler ve liderlik için ifade edilen bütün değerlendirmeler, ülke olarak Türkiye ve kişi olarak da Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın Mart 2009'da 5. Birleşmiş Milletler Dünya Su Forumu'na ev sahipliği yapma rolüyle birlikte düşünüldüğünde daha anlamlı bir zemine oturmaktadır. Bu toplantı öncelikle değişik ülke, meslek ve arka plandan 20.000' nin üzerinde katılımcıyı bir araya getirerek 'entellektüel bir havuz'un oluşumuna imkan vermektedir. Farklı düşünce, tecrübe ve tercihlerin değişimine imkan sağlayan açık ve güvenilir bir platform sunarak da su konularının bir çok yönünün değerlendirilebilmesine bir fırsat teşkil etmektedir.

1996 yılında İstanbul'da yapılan Birleşmiş Milletler Habitat Konferansı'ndan elde ettiği tecrübesi ve son yıllarda dış politikada takip edilen bölgesel ve küresel sorunlara güvenilen, istikrarlı ve vazgeçilemez uzlaştırıcı olma siyasetiyle Türkiye uluslararası su konularında "nasıl bir liderlik rolü" oynanabilir sorusuna en isabetli yanıt verebilen ülkelerden biridir. Türkiye'nin Doğu ile Batı, Kuzey ile Güney arasında köprü vazifesi gören saygın ve lider bir ülke olarak algılanmaya başlanmasının işaretleri için; Suriye-Iran'la Batı arasında görüşme zemini temin etmesini, İspanya ile giriştiği kültürler ve dinler arası diyalog çabalarını, Rusya ile Gürcistan arasındaki krizde başarılı arabuluculuk girişimlerini, Gazze'de ateşkes ilanı için Hamas ve İsrail arasında uzlaştırıcı rolünü ve son olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne en yüksek oyu alarak geçici üye olarak seçilmesini sıralamak yeterli olacaktır.

Sonuç olarak, giderek su kaynaklarının kısıldığı bir dünyada kullanım ve paylaşımın kaynaklanan sorunların çözümü sürecine çoğu kez unutilan bir etken olarak liderlik olgusunun dahil edilmesi gerekmektedir. Çünkü, devletler arası işbirliğini temin ve tesis çabaları başta uzlaşmayı, tavizi ve hak ve sorumlulukların karşılıklı tanınmasını gerekli kılmaktadır. Bunun için ise adalet ve eşitlik temelli etik değerlere Türkiye gibi güvenilir, dürüst ve samimi lider ülkelerce yapılacak vurgular daha rahat ve yaygın kabul görecektir. Kişi olarak Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan, şehir olarak İstanbul ve ülke olarak Türkiye'nin Dünya Su Forumu'na ev sahipliği yapması bunun için dikkate alınması gereken önemli bir adımdır.